

Sociální struktury Německa

Reiner Geissler: Die Sozialstruktur Deutschlands. Opladen Westdeutscher Verlag, Bonn 1992, 348 stran, ISBN 3-89331-148-3.

Reiner Geissler začal na své studii s názvem *Die Sozialstruktur Deutschlands* pracovat již v roce 1989, tedy ještě před sjednocením Německa. Radikální změny společenské reality, které se uskutečnily od té doby, ho však přinutily ke změnám původní koncepce.

Autor ve své studii podává analýzu situace v Německu, která má být zároveň i odpovědí na tamní proměny od roku 1989. Zpracovává zásadní jevy ve vývoji sociální struktury ve staré SRN a v bývalé NDR na empirické základně a naznačuje perspektivy sociálních změn ve sjednoceném Německu. V centru jeho pozornosti je přitom vývoj materiálních životních podmínek, sociální postavení mužů a žen a rodiny. To vše dává do souvislosti s vývojovými tendencemi hospodářského i politického systému. Při komplexním bilančování autor interpretuje základní směry změn sociální struktury v obou částech Německa jako modernizaci.

Srovnávání vývoje sociální struktury na území původní SRN a bývalé NDR bylo spjata s řadou problémů. Sociální výzkum v bývalé NDR a publikování jeho výsledků byly totiž vázány na souhlas vedoucí politické síly (SED), zkoumaly se jen určité problémové okruhy a „kritický obsah“ publikací nesměl překročit hranice vytyčené mocenskou elitou. Kvantitativní údaje bývají často vágní, většinou nelze provést jejich přesné kritické zhodnocení. Proto mohl Geissler ve své práci použít jen některá vybraná empirická data, týkající se sociální struktury bývalé NDR. Kromě toho ztěžovaly přímé srovnávání i rozdílné zájmy výzkumu a rozdílná teoretická východiska na Východě a na Západě.

Na základě uvedených skutečností je zpracování vývoje v západním Německu zpravidla rozsáhlejší, ucelenější a přesnější než ve východním Německu. Srovnání obou společností bylo v řadě oblastí neuskutečnitelné, v některých pak značně problematické.

Ve své studii se Reiner Geissler nejprve důkladně zabývá pojmem sociální struktury. „*Tento pojem je sice často používán, ale jen zřídka přesně definován.*“¹ V historickém záběru – od vzniku průmyslové společnosti – autor charakterizuje sociálněekonomické proměny v 19. století, hlavní znaky průmyslové výroby, podmínky technické revoluce a nové prvky průmyslové společnosti v Německu. „*Kvůli politickému a územnímu roztržštění a velkým vzdálenostem k hlavním námořním obchodním cestám se industrializační proces v Německu prosazoval později než v Anglii a ve Francii, ale Německo jejich náskok brzy dohnalo a stalo se průmyslovou velmocí.*“² Přibývalo obyvatelstva, zvláště ve městech, měnil se vzdělávací systém a mnoho dalších oblastí patřících do sféry zájmu sociologického výzkumu.

V těchto souvislostech se autor zabývá vývojem materiálních životních podmínek, růstem blahobytu, rozdíly v životní úrovni mezi obyvatelstvem, rozdíly v příjmech apod., a to konkrétně v původní Spolkové republice Německo. Vysvětluje změny ve výrobním procesu, ve vzdělávacím systému, v rodinném životě, ve fungování demokratického systému. Zvláštní pozornost věnuje též Německé demokratické republice a po sjednocení Německa pak „novým“ spolkovým zemím. Pokouší se definovat takové pojmy, jako jsou třídy a vrstvy, charakterizuje sociální situaci a sociální prostředí. Polemizuje i s jinými autory, zabývajících se vývojem sociální struktury – s J. Habermasem, B. Geigerem³ a H. Schelskym.⁴

Při hodnocení politického uspořádání opět vychází z konkrétní situace v SRN. „*Politický systém SRN zajišťuje pluralismus. Konkurence stran, svazů a zájmových uskupení, federalistická spolková ústava, nezávislá justice, relativní autonomie hromadných sdělovacích prostředků a částí vědy a kultury vytvářejí prostor pro vzájemné působení v boji o vliv.*“⁵ Při sledování, jak je rozdělena moc v SRN, je „*nápadná dominance politických*

*elit. Velký vliv rovněž uskutečňují hospodářské elity. Toto politicko-hospodářské mocenské centrum je doplňováno vlivnými komunikačními a správními elitami na politicko-hospodářsko-administrativně komunikační systém.*⁶

V historickém pohledu se autor též vrací k mocenským elitám v bývalé NDR. Mocenská struktura zde byla centralizována, vznikla „monopolní elita“,⁷ charakterizovaná koncentrací moci. Co se týče sociální tvárnosti, oficiálním cílem socialistické společenské politiky bylo nahradit buržoazní mocenskou elitu socialistickou, jež měla být „nová nejen svou politickou ideologií, ale i svým sociálním profilem“.⁸

Zhroucení vládnoucího socialistického systému ve východním Německu bylo spojeno s personální obnovou a se současnými změnami ve struktuře elity. Zajímavá je přitom otázka „západoněmeckého převrstvení východního Německa“,⁹ tj. v jakém rozsahu západoněmecký vedoucí personál pronikal do východoněmeckých špičkových pozic. Personální výměnu doprovázely i zásadní změny ve struktuře mocenské elity, dochází k transformaci monopolistické elity na pluralistickou.

Se sjednocením Německa byly spjaty rovněž problémy přizpůsobování v nových spolkových zemích, například v zemědělství. Pozornost zasluhuje i zdejší vývoj „středního stavu“. Velmi zajímavou oblastí sociologického výzkumu je jistě sociální pohyblivost a metody jejího výzkumu. „Hodnocení procesů sociální pohyblivosti přináší řadu problémů, neboť získaná čísla velkou měrou závisejí na pracovních prostředcích a způsobech badatele.“¹⁰

Problematiku proměn struktury rodiny a vývoje obyvatelstva v publikaci zpracoval Thomas Meyer. Je velmi obtížné definovat pojem rodiny, protože je nutné brát ohled na historickou a kulturní rozmanitost forem rodiny. Je zajímavé, že přes „zásadní rozdíly mezi socialistickou a kapitalistickou rodinou“, jak je oficiálně propagovala bývalá NDR, existují v této oblasti četné podobnosti. „V obou společnostech byl rodině jako instituci přičten zásadní význam.“¹¹ Vedle strukturálních analogií si však musíme všimnout i důležitých rozdílů v SRN a v bývalé NDR.

Publikace Die Sozialstruktur Deutschlands je mimo jiné vhodná jako studijní pomůcka pro širší okruh čtenářů, kteří se zajímají o sociální vědu. Poskytuje empirický materiál, doplněný četnými grafy a tabulkami, seznamuje s důležitými sociologickými pojmy. Bohatá bibliografie a věcný rejstřík činí z publikace opravdu dobrou studijní příručku.

Ivona Řezanková

¹ Geissler, R.: Die Sozialstruktur Deutschlands. Bonn 1992, s. 13.

² Tamtéž, s. 19.

³ Viz tamtéž, s. 63.

⁴ Viz tamtéž, s. 64.

⁵ Tamtéž, s. 86.

⁶ Tamtéž, s. 87.

⁷ Viz tamtéž, s. 89.

⁸ Tamtéž, s. 92.

⁹ Viz tamtéž, s. 96.

¹⁰ Tamtéž, s. 198.

¹¹ Tamtéž, s. 265.